

MA'NAViy BARKAMOL AVLODNI TARBIYALASHDA OMMAVIY MADANIYAT OMILINING TAHLILI

Odilov Komiljon Furqatjon o'g'li

Andijon davlat pedagogika institute 3-bosqich talabasi

Annotatsiya: *Mazkur maqolada ma'naviy barkamol avlodni tarbiyalash jarayonida ommaviy madaniyatning o'rni, uning ijobiy va salbiy ta'sirlari ilmiy jihatdan tahlil qilinadi. Globallashuv va raqamli axborot makoni sharoitida ommaviy madaniyatning yoshlar dunyoqarashiga ta'siri kuchayib bormoqda. Tadqiqotda ommaviy madaniyatning tarbiyaviy jarayonlarga ta'sir mexanizmlari, uning milliy qadriyatlar bilan o'zaro munosabati hamda ma'naviy immunitetni shakllantirishdagi ahamiyati yoritiladi.*

Kalit so'zlar: *ma'naviyat, barkamol avlod, ommaviy madaniyat, globallashuv, tarbiya, milliy qadriyatlar, axborot makoni.*

Аннотация: *В данной статье научно анализируется роль массовой культуры в процессе воспитания духовно развитого поколения, а также её положительное и отрицательное влияние. В условиях глобализации и цифрового информационного пространства влияние массовой культуры на мировоззрение молодежи усиливается. В исследовании рассматриваются механизмы воздействия массовой культуры на воспитательные процессы, её взаимодействие с национальными ценностями, а также значение в формировании духовного иммунитета.*

Ключевые слова: *духовность, гармонично развитое поколение, массовая культура, глобализация, воспитание, национальные ценности, информационное пространство.*

Abstract: *This article provides a scientific analysis of the role of mass culture in the process of educating a spiritually well-developed generation, as well as its positive and negative impacts. In the context of globalization and the digital information environment, the influence of mass culture on the worldview of young people is increasing. The study examines the mechanisms of mass culture's impact on educational processes, its interaction with national values, and its importance in forming spiritual resilience.*

Keywords: *spirituality, well-rounded generation, mass culture, globalization, education, national values, information space.*

Bugungi globallashuv jarayonida jamiyat hayotining barcha sohalari, xususan, ijtimoiy, iqtisodiy, madaniy va ma'naviy-ma'rifiy tizimlar chuqur transformatsiyaga uchramoqda. Axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining jadal rivojlanishi natijasida dunyo "global axborot makoni"ga aylanib, turli madaniyatlar o'rtasidagi chegaralar tobora nisbiylashib bormoqda. Bunday sharoitda ommaviy madaniyat (mass culture) fenomeni global ijtimoiy-madaniy jarayonlarning eng muhim tarkibiy qismlaridan biriga aylandi. Ommaviy madaniyat zamonaviy jamiyatda keng iste'mol uchun mo'ljallangan, tez tarqaladigan va katta auditoriyaga yo'naltirilgan madaniy mahsulotlar majmuasi sifatida namoyon bo'ladi. U

asosan ommaviy axborot vositalari, internet platformalari, ijtimoiy tarmoqlar, kino industriyasi, musiqa bozori, reklama va marketing texnologiyalari orqali tarqatiladi. Shu jihatdan, ommaviy madaniyat nafaqat madaniy hodisa, balki kuchli ijtimoiy ta'sir vositasi sifatida ham qaraladi. Ayniqsa, yoshlar auditoriyasi ushbu jarayonning eng faol iste'molchilari hisoblanadi. Chunki yosh avlod axborot oqimiga tez moslashadi, raqamli texnologiyalar bilan faol ishlaydi va global madaniy mahsulotlarni tez qabul qiladi. Natijada ommaviy madaniyat ularning estetik didi, hayot tarzi, kiyinish uslubi, nutq madaniyati, qadriyatlar tizimi hamda dunyoqarashining shakllanishida muhim omilga aylanmoqda. Shu bilan birga, ommaviy madaniyatning ta'siri ikki tomonlama xususiyatga ega ekanligini ta'kidlash lozim. Bir tomondan, u insonlarning madaniy bilim doirasini kengaytiradi, turli xalqlar madaniyatini o'zaro yaqinlashtiradi hamda axborotga tezkor kirish imkonini yaratadi. Ikkinchi tomondan esa, global standartlashuv, bir xil madaniy modellarning ustunlashuvi va ayrim hollarda milliy qadriyatlar, an'anaviy ma'naviy mezonlarning zaiflashishiga ham sabab bo'lishi mumkin. Shu nuqtai nazardan, Yangi O'zbekiston sharoitida ma'naviy barkamol avlodni tarbiyalash masalasi alohida dolzarflik kasb etadi. Milliy qadriyatlar, tarixiy meros va an'anaviy tarbiya tizimini saqlagan holda, yoshlarni zamonaviy axborot oqimida to'g'ri yo'naltirish, ularda tanqidiy fikrlash va media savodxonlikni rivojlantirish muhim ilmiy-amaliy vazifalardan biri hisoblanadi. Ommaviy madaniyat fenomenini chuqur tahlil qilish esa, uning jamiyatdagi o'rni, funksiyalari va yoshlar ongiga ta'sir mexanizmlarini aniqlash, shuningdek, milliy ma'naviy xavfsizlikni ta'minlash strategiyalarini ishlab chiqish uchun zarur ilmiy asos bo'lib xizmat qiladi. Ommaviy madaniyat (mass culture) zamonaviy jamiyatning eng muhim ijtimoiy-madaniy hodisalaridan biri bo'lib, u keng auditoriyaga mo'ljallangan, tez ishlab chiqariladigan va ommaviy iste'molga yo'naltirilgan madaniy mahsulotlar tizimini ifodalaydi. Ushbu tushuncha asosan XX asrning ikkinchi yarmidan boshlab globallashuv jarayonlari va axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining rivojlanishi bilan chambarchas bog'liq holda ilmiy muomalaga keng kirib kelgan. Ommaviy madaniyatning asosiy mazmuni shundan iboratki, u madaniy mahsulotlarni (kino, musiqa, televideniye ko'rsatuvlari, reklama, internet kontenti, bloglar va ijtimoiy tarmoqlardagi materiallar) keng ommaga tez va oson yetkazishga xizmat qiladi. Bu jarayonda madaniy mahsulotlar ko'pincha soddalashtirilgan shaklda taqdim etilib, ularning asosiy maqsadi auditoriyaning diqqatini jalb qilish, hissiy ta'sir ko'rsatish va tijoriy foyda olishga qaratiladi. Ommaviy madaniyatning paydo bo'lishi va rivojlanishi industrial jamiyatdan postindustrial jamiyatga o'tish jarayoni bilan bog'liq bo'lib, unda madaniyat ham iqtisodiy mahsulot sifatida qarala boshladi. Natijada madaniy ishlab chiqarish jarayoni bozor qonuniyatlariga bo'ysunib, talab va taklif asosida shakllanadigan tizimga aylandi.

Ommaviy madaniyat quyidagi asosiy xususiyatlar bilan tavsiflanadi: Birinchidan, tez tarqaluvchanlik — zamonaviy raqamli texnologiyalar, internet tarmoqlari va ijtimoiy media platformalari orqali madaniy mahsulotlar qisqa vaqt ichida millionlab iste'molchilarga yetib boradi. Bu esa axborot va madaniyat almashinuvining misli ko'rilmagan darajada tezlashuviga olib keladi. Ikkinchidan, global xarakter — ommaviy madaniyat milliy

chegaralardan tashqariga chiqib, dunyo miqyosida bir xil madaniy standartlar va obrazlarning shakllanishiga ta'sir ko'rsatadi. Masalan, global kino industriyasi, xalqaro musiqa platformalari va internet kontenti turli mamlakatlarda o'xshash madaniy tendensiyalarni yuzaga keltirmoqda. Uchinchi, tijoriy yo'nalganlik — ommaviy madaniyat mahsulotlari ko'pincha iqtisodiy foyda olish maqsadida yaratiladi. Reklama, marketing va branding tizimlari orqali ular iste'molchilarning ehtiyojlari va qiziqishlariga moslashtiriladi. Shu sababli ommaviy madaniyat ko'p hollarda bozor iqtisodiyoti bilan bevosita bog'liq hodisa sifatida qaraladi. To'rtinchidan, soddalashtirilgan mazmun — ommaviy auditoriyaga mo'ljallanganligi sababli, ushbu madaniyat mahsulotlarida murakkab falsafiy yoki chuqur ijtimoiy mazmunlardan ko'ra, oson tushunarli, hissiy va vizual jihatdan jozibador elementlar ustunlik qiladi. Bu esa uning keng omma tomonidan tez qabul qilinishini ta'minlaydi. Shu bilan birga, ommaviy madaniyat zamonaviy jamiyatda faqat madaniy hodisa emas, balki ijtimoiy ongning shakllantiruvchi kuchli vosita sifatida ham namoyon bo'ladi. U insonlarning qadriyatlar tizimi, estetik qarashlari, iste'mol madaniyati hamda dunyoqarashiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Shu sababli uni ilmiy jihatdan o'rganish, uning ijobiy va salbiy jihatlarini tahlil qilish bugungi kunda muhim dolzarb vazifalardan biri hisoblanadi. Ma'naviy barkamol avlod — bu yuksak axloqiy fazilatlar, mustahkam milliy va umuminsoniy qadriyatlarga sodiqlik, keng dunyoqarash, yuqori intellektual salohiyat hamda ijtimoiy mas'uliyat hissiga ega bo'lgan yoshlar toifasini ifodalovchi ijtimoiy-falsafiy tushunchadir. Ushbu tushuncha nafaqat individual shaxsning ma'naviy kamolotini, balki jamiyatning umumiy taraqqiyot darajasini ham belgilovchi muhim mezonlardan biri hisoblanadi. Ma'naviy barkamollik shaxsning ichki madaniyati, axloqiy mezonlari, hayotiy qadriyatlari va jamiyatdagi o'rniga bo'lgan ongli munosabati bilan bevosita bog'liqdir. Bunday avlod vakillari o'z millatining tarixiy merosi, urf-odatlarini va an'analarini chuqur anglagan holda, zamonaviy bilim va texnologiyalarni egallashga intiladi. Shu jihatdan ma'naviy barkamol avlod milliy identifikatsiya va global integratsiya o'rtasidagi muvozanatni saqlay oladigan yetuk shaxslar sifatida namoyon bo'ladi. Ma'naviy barkamol avlodni shakllantirish jarayoni murakkab ijtimoiy-pedagogik tizim bo'lib, unda oila instituti, ta'lim tizimi, jamoatchilik tashkilotlari, ommaviy axborot vositalari hamda davlat siyosati o'zaro uyg'un holda faoliyat yuritishi zarur. Ayniqsa, yoshlarni milliy qadriyatlarga hurmat, vatanparvarlik, bag'rikenglik va mas'uliyat kabi fazilatlar ruhida tarbiyalash muhim ahamiyat kasb etadi. Shu nuqtai nazardan, ma'naviy barkamol avlod jamiyat taraqqiyotida strategik ahamiyatga ega bo'lib, u iqtisodiy rivojlanish, ijtimoiy barqarorlik va madaniy yuksalishning asosiy harakatlantiruvchi kuchi sifatida maydonga chiqadi.

Ommaviy madaniyat zamonaviy axborotlashgan jamiyatda ko'p qirrali ijtimoiy-madaniy fenomen sifatida namoyon bo'lib, uning ta'siri faqat salbiy jihatlar bilan cheklanmaydi. Aksincha, u bir qator ijobiy funksiyalarni ham bajarib, jamiyatning modernizatsiyalashuvi va global integratsiyasiga xizmat qiladi. Birinchidan, axborotga tez va keng kirish imkoniyati — ommaviy madaniyatning eng muhim ijobiy jihatlaridan biri shundaki, u internet, ijtimoiy tarmoqlar va raqamli platformalar orqali axborot almashinuvini keskin tezlashtiradi. Bu esa

insonlarga ta'lim, fan, madaniyat va yangiliklardan tezkor xabardor bo'lish imkonini yaratadi. Ikkinchidan, madaniyatlararo muloqot va global aloqalarning kengayishi — ommaviy madaniyat turli xalqlar o'rtasidagi madaniy chegaralarni qisqartirib, o'zaro tushunish, bag'rikenglik va global hamkorlikni rivojlantiradi. Bu jarayon natijasida insonlar turli millatlarning urf-odatları, san'ati va turmush tarzi bilan tanishish imkoniga ega bo'ladi. Uchinchidan, kreativ va innovatsion fikrlashning rivojlanishi — kino, musiqa, dizayn, raqamli media va kontent industriyasi yoshlar ijodkorligini oshirishga xizmat qiladi. Ayniqsa, blog yuritish, kontent yaratish, grafik dizayn va multimedia sohalarida yangi avlod ijodiy salohiyati shakllanmoqda. Bu esa kreativ iqtisodiyotning rivojlanishiga turtki beradi. To'rtinchidan, global integratsiyaga moslashuv va raqobatbardoshlik — ommaviy madaniyat insonlarni xalqaro mehnat bozori, ta'lim tizimi va kommunikatsiya muhitiga moslashishga yordam beradi. Ingliz tili, raqamli ko'nikmalar va global madaniy kodlarni o'zlashtirish orqali yoshlar xalqaro maydonda faol ishtirok etish imkoniga ega bo'lmoqda. Beshinchidan, ijtimoiy faollik va axborot savodxonligining oshishi — ommaviy madaniyat vositalari orqali yoshlar ijtimoiy jarayonlarda faol ishtirok etishga, o'z fikrini bildirishga va jamiyat muammolariga munosabat bildirishga o'rganmoqda. Bu esa fuqarolik jamiyatining rivojlanishiga xizmat qiladi. Shu bilan birga, ushbu ijobiy jihatlar ommaviy madaniyatning murakkab va ikki tomonlama tabiatga ega ekanligini ham ko'rsatadi. Shu sababli uni ilmiy tahlil qilishda uning ijobiy imkoniyatlari bilan bir qatorda ehtimoliy xavf va salbiy oqibatlarini ham kompleks yondashuv asosida o'rganish zarur hisoblanadi. Ommaviy madaniyat zamonaviy globallashuv jarayonida ijobiy jihatlar bilan bir qatorda bir qator murakkab salbiy oqibatlarni ham keltirib chiqarmoqda. Uning keng tarqalishi va tez iste'mol qilinishi ayrim hollarda jamiyatning ma'naviy-axloqiy asoslariga, ayniqsa yoshlar ongiga sezilarli darajada ta'sir ko'rsatishi mumkin. Shu sababli ommaviy madaniyatning xavf omillarini ilmiy jihatdan tahlil qilish dolzarb ahamiyatga ega. Birinchi navbatda, milliy qadriyatlarning zaiflashuvi kuzatilishi mumkin. Global madaniy mahsulotlarning keng tarqalishi natijasida ayrim hollarda milliy urf-odatlar, an'anaviy axloqiy me'yorlar va tarixiy-madaniy identifikatsiya ikkinchi darajaga tushib qolishi ehtimoli yuzaga keladi. Bu esa yoshlar ongida "global standartlar"ning ustunlashuviga olib kelib, milliy o'zlikni anglash jarayoniga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Ikkinchidan, ma'naviy bo'shliqning yuzaga kelishi xavfi mavjud. Ommaviy madaniyat mahsulotlari ko'pincha tez iste'mol qilinadigan, hissiy va ko'ngilochar xarakterga ega bo'lganligi sababli, ular insonning chuqur ma'naviy ehtiyojlarini to'liq qondira olmaydi. Natijada ayrim yoshlar orasida qadriyatlar tizimining zaiflashuvi, hayotiy maqsadlarning noaniqligi va ma'naviy beqarorlik holatlari yuzaga kelishi mumkin. Uchinchidan, iste'molchilik kayfiyatining kuchayishi ommaviy madaniyatning muhim salbiy oqibatlaridan biridir. Reklama va marketing texnologiyalari ta'sirida insonlarda doimiy iste'mol qilish, yangi mahsulotlarga intilish va moddiy qadriyatlarga ortiqcha e'tibor berish tendensiyasi kuchayadi. Bu esa ma'naviy qadriyatlar o'rniga moddiy manfaatlarni ustun qo'yishga olib kelishi mumkin. To'rtinchidan, yoshlar ongiga yot g'oyalarning singdirilishi xavfi ham mavjud. Global axborot oqimlari nazoratsiz yoki tanqidsiz qabul

qilinganda, ayrim kontentlar milliy mentalitet, axloqiy me'yorlar va an'anaviy tarbiya tamoyillariga zid bo'lgan g'oyalarni targ'ib qilishi mumkin. Bu esa yoshlar dunyoqarashining deformatsiyasiga, qadriyatlar tizimida ziddiyatlarning paydo bo'lishiga olib keladi. Bundan tashqari, ommaviy madaniyatning haddan tashqari ta'siri axborotga qaramlik, ijtimoiy befarqlik, virtual muhitga haddan tashqari sho'ng'ish kabi psixologik va ijtimoiy muammolarni ham keltirib chiqarishi mumkin. Bu holatlar real hayotdagi ijtimoiy faollikning pasayishiga va shaxslararo munosabatlarning zaiflashishiga sabab bo'ladi. Shu bois, ommaviy madaniyatning salbiy ta'sirlarini kamaytirish uchun yoshlar orasida media savodxonlikni oshirish, tanqidiy fikrlashni rivojlantirish hamda milliy-ma'naviy tarbiya tizimini mustahkamlash muhim ilmiy-amaliy vazifalardan biri hisoblanadi. Globallashuv va axborotlashuv jarayonlari jadallashgan bugungi sharoitda yoshlar turli xil madaniy oqimlar, g'oyaviy ta'sirlar va axborot xurujlariga duch kelmoqda. Shu sababli ularni ommaviy madaniyatning salbiy ta'sirlaridan himoya qilishda "ma'naviy immunitet" tushunchasi alohida ahamiyat kasb etadi. Ma'naviy immunitet — bu shaxsning yot g'oyalar, zararli axborotlar va begona madaniy ta'sirlarga nisbatan ongli munosabat bildira olish, ularni tahlil qilish va tanqidiy baholash qobiliyatidir. Ma'naviy immunitetni shakllantirish kompleks ijtimoiy-pedagogik jarayon bo'lib, u bir nechta asosiy yo'nalishlarni o'z ichiga oladi. Birinchidan, ta'lim tizimining roli nihoyatda muhimdir. Ta'lim muassasalarida yoshlarni faqat bilim bilan ta'minlash emas, balki ularning ma'naviy-axloqiy dunyoqarashini shakllantirish, tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirish va axborot oqimlarini tahlil qila olish malakasini oshirish zarur. Shu orqali yoshlar turli axborot manbalarini saralash va ularning ishonchliligini baholash imkoniyatiga ega bo'ladi. Ikkinchidan, oilaviy tarbiya ma'naviy immunitetning asosiy poydevori hisoblanadi. Oila muhitida shakllangan qadriyatlar, axloqiy me'yorlar va hayotiy qarashlar shaxsning butun kelajakdagi xulq-atvoriga kuchli ta'sir ko'rsatadi. Ota-ona nazorati, muloqot madaniyati va shaxsiy namuna yoshlarning ma'naviy barkamolligini ta'minlashda hal qiluvchi omil hisoblanadi. Uchinchidan, milliy qadriyatlarni targ'ib qilish muhim strategik yo'nalishlardan biridir. Tarixiy meros, urf-odatlar, an'analar va milliy madaniyatga hurmat tuyg'usini shakllantirish orqali yoshlarning o'zlikni anglash darajasi mustahkamlanadi. Bu esa ularni global madaniy oqimlar ichida o'z milliy identitetini yo'qotmaslikka xizmat qiladi. To'rtinchidan, media savodxonlikni oshirish zamonaviy davrning eng dolzarb talablaridan biridir. Yoshlar internet, ijtimoiy tarmoqlar va raqamli platformalarda tarqatilayotgan axborotlarni tanqidiy tahlil qilish, ularning manbasini tekshirish va manipulyativ kontentni ajrata olish ko'nikmalariga ega bo'lishi lozim. Bu esa ularni axborot xurujlaridan himoya qiluvchi muhim vosita hisoblanadi. O'zbekiston sharoitida so'nggi yillarda ma'naviy tarbiya va yoshlar siyosati masalalariga davlat darajasida alohida e'tibor qaratilmoqda. Ta'lim tizimini modernizatsiya qilish, "Yangi O'zbekiston" g'oyasi asosida yoshlarni vatanparvarlik va ma'naviy yetuklik ruhida tarbiyalash, shuningdek, turli ma'naviy-ma'rifiy dasturlarni amalga oshirish bu boradagi muhim tashabbuslar hisoblanadi. Ushbu chora-tadbirlar yosh avlodni sog'lom mafkuraviy muhitda shakllantirishga va ularning jamiyatdagi faol fuqarolik pozitsiyasini

mustahkamlashga xizmat qilmoqda. Shu nuqtai nazardan, ma'naviy immunitetni shakllantirish nafaqat individual darajadagi tarbiya masalasi, balki butun jamiyatning barqaror rivojlanishini ta'minlovchi strategik vazifa sifatida qaraladi. Xulosa qilib aytganda, ommaviy madaniyat zamonaviy globallashuv jarayonining ajralmas va muhim tarkibiy qismi sifatida jamiyat hayotining barcha sohalariga, xususan, yoshlar tarbiyasi va ma'naviy-axloqiy shakllanish jarayoniga sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda. Uning mohiyati murakkab bo'lib, u bir tomondan axborot almashinuvi tezlashuvi, madaniyatlararo muloqotning kengayishi hamda kreativ fikrlashning rivojlanishiga xizmat qilsa, ikkinchi tomondan milliy qadriyatlarning zaiflashuvi, iste'molchilik kayfiyatining kuchayishi va ma'naviy bo'shliq kabi salbiy oqibatlarni ham yuzaga keltirishi mumkin. Shu nuqtai nazardan, ma'naviy barkamol avlodni shakllantirish jarayonida ommaviy madaniyat ta'sirini inkor etish emas, balki uni ilmiy asosda chuqur o'rganish, tahlil qilish va boshqarish muhim ahamiyat kasb etadi. Yoshlar ongida milliy qadriyatlarga hurmat, tarixiy merosga sadoqat va zamonaviy bilimlarga intilishni uyg'unlashtirish orqali barqaror ma'naviy muhitni shakllantirish mumkin. Bunda ta'lim tizimi, oila instituti va jamiyatning boshqa ijtimoiy tuzilmalari o'zaro hamkorlikda faoliyat yuritishi zarur. Xususan, ta'lim muassasalarida media savodxonlikni oshirish, tanqidiy fikrlashni rivojlantirish hamda ma'naviy-axloqiy tarbiyani kuchaytirish orqali yoshlarning axborot oqimiga nisbatan ongli munosabati shakllantiriladi. Oila esa shaxsning dastlabki qadriyatlar tizimini belgilovchi asosiy muhit sifatida muhim rol o'ynaydi. Umuman olganda, ma'naviy immunitetni mustahkamlash, milliy va umuminsoniy qadriyatlarni uyg'unlashtirish hamda yoshlarni sog'lom mafkuraviy muhitda tarbiyalash orqali jamiyatning barqaror rivojlanishini ta'minlash mumkin. Bu esa o'z navbatida ma'naviy barkamol, bilimli va raqobatbardosh avlodni shakllantirishning asosiy omili bo'lib xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi.
2. Karimov I.A. "Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch". Toshkent.
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining ma'naviy-ma'rifiy sohadagi farmon va qarorlari.
4. Giddens A. "Sociology". Polity Press.
5. Zamonaviy pedagogika va ma'naviyat masalalariga oid ilmiy maqolalar to'plami.